

Slovensko ljudsko izročilo in ljubezen do domovine

Slovenian Folk Tradition and Love of Homeland

Špela Pahor

Izveček

Namen prispevka je spodbuditi učitelje in učence k spoznavanju našega ljudskega pripovednega izročila. Najprej je na kratko prikazana zgodovina zanimanja za naše pripovedno izročilo. Omenjenih je nekaj pomembnejših zbirateljev slovenskega pripovednega izročila in predstavljene so starejše in novejša knjižna zbirke pravljic, povedk, basni, legend. Le-te so lahko učencem in učiteljem v pomoč pri spoznavanju lokalnega pripovednega izročila in spodbuda za nadaljnje zbiranje in preučevanje. V prispevku so predstavljene tudi ideje, kako pripovedno gradivo vključiti v pouk, kar lahko s pridomo uporabijo tudi šolski knjižničarji.

Ključne besede:

ljudsko pripovedno izročilo, vrednote, narava, ljubezen, domovina, slovenski jezik, slovenska kultura, pouk v osnovnih in srednjih šolah

UDK 398.5

Keywords:

folk tradition and storytelling, values, nature, love, homeland, Slovenian language, Slovenian culture, learning in primary and secondary schools

Abstract

The purpose of the article is to encourage teachers and students to learn about the Slovenian folk tradition. It begins with a short introduction of past interest in the Slovenian storytelling tradition. Several important collectors of the Slovenian storytelling tradition are presented, together with older and recent book collections including fairy tales, folk tales, fables and legends that teachers and students can use when learning about the local storytelling tradition and as encouragement for further collecting and studying. The article also offers ideas for including the storytelling material in class, which is also helpful for school librarians.

**Ukvarjanje s
pripovednim
izročilom nam lahko
odpre oči za lepoto
in raznolikost naše
domovine.**

**Vzroki, zakaj
se današnji
človek ukvarja s
pravljicami, so trije:
prijetni spomini na
otročstvo, ponovno
prebujanje narodne
zvesti ob vstopu
v Evropsko unijo in
odkritje tradicije.**

UVOD

Slovensko ljudsko pripovedno izročilo je bogata zakladnica. V njej najdemo številne bisere, na primer pripovedi o tem, kako je Bog ustvaril Slovenijo, zakaj je Slovenija blagoslovljena, mnogo zgodb o nastanku posameznih krajev, zanimivih ljudeh, legende in vrsto pravljic, ki nas nagovarjajo in vzgajajo za vrednote. Ukvarjanje s pripovednim izročilom nam lahko odpre oči za lepoto in raznolikost naše domovine. Približa nam vrednote, kot so ljubezen do sočloveka, skrb za živali in spoštovanje narave. Povezuje starejše in mlajše in ustvarja mostove med različnimi generacijami. Obenem se lahko v pripovedovanju urijo tudi otroci.

S pravljicami sem se kot najbrž veliko otrok najprej srečala v družinskem okolju. Še vedno se spomnim očeta, ki nam je pripovedoval ljudske pravljice z rodnega Krasa. Slišal jih je od svoje none. Spomnim se tudi, ko mi je teta Gusti podarila slikanico *Martin Krpan*, pa svoje prve knjige – *Slovenske narodne pravljice*. Najbolj sem si zapomnila kratko zgodbo *Sedem laži*. Vem, da sem ob poslušanju in branju pravljic vzljubila slovenski jezik, se naučila veliko besed iz kmečkega življenja in si postavljala mnogo vprašanj, na primer zakaj so v pravljicah starejše sestre hudobne, najmlajša hči pa je pridna, dobra, usmiljena. Na veliko vprašanj si še danes ne znam odgovoriti, saj so najbrž bolj domena psihologije kot etnologije.

Med študijem sem tudi sama hodila po *terenu*, kot rečemo etnologi, iskala pripovedovalce, zapisovala in snemala njihove zgodbe. Odkar sem se pred nekaj manj kot tremi desetletji znašla v knjižničarskih vodah, jih tudi pripovedujem in prevajam. Zadnja leta pravljice sama ilustriram in pripovedujem ob slikah na malem odru (kamišibaj).

Slika 1: Pripovedovanje pravljic s pomočjo kamišibaja

OD KOD IN KAJ SO PRAVLJICE

Strokovnjaki pripovedno izročilo delijo na več zvrsti: pravljice, povedke, pripovedke, basni, anekdote, legende itd. Zaradi enostavnosti je v prispevku v glavnem uporabljen pojem pravljica.

Znanstveniki so razvili več teorij o nastanku ljudskega pripovedništva. *Mitološka* teorija zastopa mnenje, da so indoevropski narodi tako kot jezik s seboj prinesli tudi svoje mitološke predstave in verovanja. Iz teh prvotnih mitov, ki so se v tisočletjih spremenili, naj bi nastale bajke in pravljice. *Indijska* teorija temelji na prepričanju, da so pravljice nastale v Indiji in se od tam razširile tudi drugod po svetu. *Antropološka* teorija pravi, da so pravljice nastajale samostojno na raznih koncih sveta in da so podobnosti posledica podobnih kulturnih razmer in duševnih razpoloženj. Te in druge teorije pa so si enotne glede tega, da so nekatere pripovedi zelo stare, so mednarodna last, so se od nekdaj spreminjale in se prilagajale in ima vsaka pripoved svojo zgodovino (Matičev, 1957, str. 127–129).

Dr. Alenka Goljevšček (2003) meni, da so bile na začetku to svete zgodbe, neločljivo povezane z miti in obredi. Pripovedovale so o nastanku sveta in človeka, o smislu življenja, smrti in posmrtnem življenju. Pravljice so svet razlagale, obredi pa so svet ohranjali v človeku primerni obliki. Obredni obhodi kolednikov, šem ali kresnic so na primer pomagali pomladiti, da je pregnala zimo, ali zemlji, da je bila rodovitna. Ko je z razpadom plemenske skupnosti razpadla povezava med mitom, obredi in svetimi zgodbami, so nastale pravljice. Izgubile so pridih svetosti in postale zabava in užitek. Že beseda pravljica pomeni izmišljeno, neresnično zgodbo, v katero verjamejo le še otroci. Vzroki, zakaj se današnji človek ukvarja s pravljicami, so trije: prijetni spomini na otroštvo, ponovno prebujanje narodne zavesti ob vstopu v Evropsko unijo in odkritje tradicije. Svet je namreč postal odprt in spremenljiv, v njem hitro izgubimo smer, zato iščemo korenine. »Moderni človek je izgubil posluš za sveto, odkril pa je posluš za zgodovino /.../ Danes nam je vse, kar je staro, vredno, in bolj ko je staro, vrednejše je. Tako tudi v pravcah odkrivamo svoje korenine, svojo rodovno preteklost

in se, osamljeni v ponorelem hitenju današnje-ga sveta, rešujemo vsaj v nekakšne nadomestne skupnosti.« (Goljevšček, 2003, str. 41–43)

SLOVENSKO PRIPOVEDNO IZROČILO SKOZI ZGODOVINO¹

Tudi naši predniki so gojili ustno pripovedovanje. Iz 9. stoletja je ohranjen pridižni zgled o knezu Ingu, nekaj legend, pridigarских zgledov in drugih spisov, ki so morda krožili med ljudmi, pa je zapisanih v latinskih kodeksih. Razne svetniške zgodbe so tudi slikarsko upodobljene. Drobne plastike, slike in napisi iz obdobja do 16. stoletja pričajo tudi o ljudskih pripovedih posvetne vsebine. Od 16. stoletja dalje najdemo pričevanja o ljudskem pripovedništvu tudi v knjigah.

Janez Vajkard Valvasor, kranjski plemič, znanstvenik, kartograf, zbiratelj in polihistor, je v monumentalnem delu *Slava vojvodine Kranjske* (druga polovica 17. stoletja) objavil veliko ljudskega pripovednega izročila. Delo, napisano v nemščini, ima več kot 3532 strani in 582 grafik, ki jih je narisal sam. Je neprecenljivi vir za prikaz življenja na našem ozemlju ob koncu 17. stoletja (prim. Valvasor, 1977). Za Valvasorjem je precej gradiva v domačem jeziku zapisal še svetokriški pridigar Janez Tobija Lionelli. V času romantike se je zanimanje za ljudsko besedno umetnost povečalo. Ljudsko pripovedno gradivo so objavljali različni časopisi. V tistem času je največ gradiva zbral in objavil Matija Valjavec.

Matija Valjavec - Kračmanov je bil folklorist, jezikoslovec in pesnik. Zanimanje za folkloristiko je v njem prebudila babica, ki mu je v otroštvu pripovedovala predvsem svetniške legende. Gradivo je zbiral na Koroškem, Gorenjskem, Štajerskem, v Prekmurju pa vse do Varaždina. Zbral je več kot 300 ljudskih pripovedk. Pripovedi je zapisal tako, kot jih je slišal, v živem, ljudskem jeziku. V tem času sta bila pomembna zbiratelja tudi duhovnik, pesnik in pisatelj Matevž Ravnikar Poženčan in Gašpar Križnik, etnolog in jezikoslovec (prim. Stanonik, 1999).

Potem pa so se izdaje zbirk ljudskih pripovedi kar množile. Prva zbirka vseslovenskih

¹ Povzeto po: Matičetov, 1957, str. 129–134.

ljudskih pravljič je izšla leta 1885 z naslovom *Slovenski narod, pravljičice in pripovedke*. Pripravil jo je Bogomil Krek. Leta 1930 je Jakob Kelemina objavil *Bajke in povedke slovenskega ljudstva*. Leta 1953 smo dobili *Slovenske narodne pravljičice*, ki jih je uredil Alojzij Bolhar. Leta 1970 je *Slovenske ljudske pripovedi* izdala Kristina Brenkova (prim. Frlic, 2006).

LJUDSKA PROZA IN SLOVENSKA KNJIŽEVNOST

Slovensko ljudsko pripovedno izročilo je botrovalo tudi nastanku slovenske umetniške proze. Veliko pisateljev in pesnikov je snov za svoja dela črpalo iz ljudskega pripovednega izročila, tako Josip Vandot, Franc Saleški Finžgar, Janez Trdina, Fran Milčinski, Dragotin Kette, Lojze Zupanc, Marjan Tomšič. Tako so bili obenem tudi zbiratelji ljudskega blaga. Opirali so se na pripovedno izročilo in ljudski jezik, a ju tudi ustvarjalno preoblikovali. Fran Levstik, avtor prve slovenske povesti *Martin Krpan*, in Josip Jurčič, avtor prvega slovenskega romana *Deseti brat*, sta tudi opozorila na ljudske pravljičarje. Jurčič je v *Spominih na deda* svojega dedka predstavil kot odličnega pravljičarja (Jurčič, 1976).

SLOVENSKI ETNOLOGI IN KNJIŽNE ZBIRKE

Med našimi etnologi se je v novejšem času s pravljičami še posebej zavzeto ukvarjal dr. Milko Matičetov. Bil je raziskovalec, odličen zbiratelj in zapisovalec ljudskega pripovednega izročila in njegova velika zasluga je predvsem, da nam je odkril pripovedno bogastvo Rezijske. Po njegovi zaslugi je tako ali drugače ohranjenih več kot 3000 slovenskih ljudskih pripovedi. V letih 1963 in 1964 je v mladinski reviji *Pionir* izhajala njegova rubrika *Pri slovenskih pravljičarjih*, v kateri je mladim predstavil nekatere najboljše slovenske ljudske pripovedovalce pravljič. V knjižni obliki je izšla vrsta rezijskih pravljič, med njimi je najbolj znana *Zverinice iz Rezijske*.

V osemdesetih letih 20. stoletja je dr. Marija Stanonik, raziskovalka slovstvene folklore, zasnovala zbirko *Glasovi*. Zavedala se je, da sama ne bo mogla zbirati gradiva po vsej Sloveniji in v zamejstvu, zato je k sodelovanju

Slovensko ljudsko
pripovedno izročilo
je botrovalo tudi
nastanku slovenske
umetniške proze.

povabila številne sodelavce. Do zdaj je v zbirki izšlo že več kot 50 knjig, ki pokrivajo skoraj vse slovensko etnično ozemlje. V njih je zbranih na tisoče in tisoče enot pripovednega gradiva. Pripovedi so zapisane v narečju, pogovornem in včasih v knjižnem jeziku. Zbirka, v kateri je sodelovalo na stotine pripovedovalcev, že samo s tem dovolj zgovorno dokazuje, kako živo je še med našimi ljudmi pripovedovanje zgodb in koliko gradiva je še ohranjenega v slovenskem pripovednem izročilu. Knjigam so dodane tudi zgoščenke s posnetki pripovedovalcev, kar daje zbirki še posebno dokumentarno vrednost, hkrati pa omogoča poslušalcem stik z živo govorico in melodijo jezika, ki se je seveda ne da ujeti na papir.

Pomembna je tudi zbirka *Zakladnica slovenskih pripovedi*, ki je zasnovana tematsko, kar nam povedo že naslovi posameznih knjig: *Stoji, stoji tam beli grad* (o naseljih, naravnih znamenitostih, cerkvah in gradovih), *Rasla je jelka do neba* (zgodbe iz našega ljudskega herbarija), *Ko so svetniki gostovali* (slovenske ljudske legende), *Moč ti je dana* (o junakih in zgodovinskih osebnostih), *Prek šibja, prek trnja, prek borov, prek dolov* (o čarovnikih, čarovnicah in vračih), *V somraku kraljestva palčkov in škratov* (o palčkih, škratih, skrivnostnih lučkah in drugih prikaznih), *Smeh je pol zdravja* (navihane in šaljive), *Odkod je ta naš svet* (o poreklu stvarstva), *Visoko v gorah, globoko v vodah* (velikani, vile in povodni možje), *Kole, kole, koledo, leto lepo mlado* (o letnih mejnikih), *Živalska govorica* (basni in pripovedi o živalih), *Videnja pokrajine* (naravni in namišljeni prostori v slovenskem ljudskem izročilu), *Sledovi potujočih duš* (vedomci, kresniki in sorodna bajna bitja).

V ČEM JE DRUGAČNOST IN LEPOTA SLOVENSКИH PRAVLJIC

Slovenija je majhna, a kulturno in geografsko bogata dežela. Ta pestrost se kaže tako v jeziku kot v običajih, likovni umetnosti, nošah, stavbarstvu, glasbi in ne nazadnje v pripovednem izročilu. Dr. Monika Kropelj v delu *Pravljica in stvarnost* izhaja iz spoznanja, da so lahko zgodbe z istim motivom pri vsakem narodu malo drugačne. Etnologi in folkloristi želijo

odkriti predvsem tiste prvine naših pravljič, ki so značilne za slovensko pripovedno izročilo. Vsak pripovedovalec namreč v svojem pripovedovanju izhaja iz določenega stvarnega okolja, zgodbam pa vdahne tudi svoj osebni pečat (Kropelj, 1995).

Raznolikost pokrajine odseva tudi v pripovednem izročilu: jame, jezera, gore, gozdovi. Morda poznate zgodbo o treh sinovih? Drugega za drugim je oče peljal v gozd in jih vprašal: »Kaj bi ti naredil s temi smrekami, če bi bile tvoje?« Prvi bi jih posekal in prodal, drugi bi si iz njih naredil veliko hišo. Tretji pa je rekel: »Pustil bi jih, da rastejo, saj so tako lepe!« In prav njemu je oče zapustil vso dediščino. Morda je prav zaradi takega odnosa naših prednikov Slovenija še vedno porasla z gozdovi ... Tesno povezanost med ljudmi in naravo je Milko Matičetov opazil predvsem v pripovednem izročilu iz Rezije. Ljudje so se nekoč veliko bolj zavedali, da je sožitje med naravo in človekom nujno za njegovo preživetje. Tudi številne aitiološke (razlagalne) zgodbe, na primer tista o nastanku kamnitega krasa, so povezane z našim okoljem. Veste, kako je Bog ustvaril Slovenijo? Najprej je naredil velike dežele, posejal jih je z gozdovi, gorami, rekami. Pa mu je od vsakega malo ostalo in potem je naredil še Slovenijo. Da ne bi mislili, da je narejena iz ostankov, kje pa! Imamo najlepše gore in gozdove, bistre reke in jezera, prostrane in prečudovite podzemne jame. In potem sta šla Bog in sveti Peter po svetu in obiskala vse dežele, le v Sloveniji nista bila. Ko ga je sveti Peter na to opomnil, je Bog rekel: »Tja tudi ne bova šla, preveč sem utrujen. Zato pa bom Slovenijo blagoslovil.« Od takrat je naša dežela blagoslovljena. Ta motiv je uporabil tudi Ivan Cankar in pojasnil, v čem je ta blagoslov: »Tod bodo živeli veseli ljudje in njihov jezik bo kakor vriskanje in pesem.«

Pa sploh veste, kako smo Slovenci prišli v te kraje? Nekoč smo živeli daleč za Karpati. Bila je zlata doba in vsega je bilo v izobilju. Kmalu so se ljudje namnožili in se začeli prepirati za ozemlje. Naši predniki pa so bili miroljubni in so sklenili, da se podajo na pot. Boginji je bila všeč njihova mirna narava in jim je za popotnico dala zrno. »Kjer bo to zrno v treh dneh vzkliko in obrodilo, tam ostanite.« In so potovali od kraja do kraja, od Črnega morja do Panonske nižine in šele blizu Jadranskega morja je zrno

Slovenija je majhna, a kulturno in geografsko bogata dežela. Ta pestrost se kaže tako v jeziku kot v običajih, likovni umetnosti, nošah, stavbarstvu, glasbi in ne nazadnje v pripovednem izročilu.

**V našem
pripovednem
izročilu nastopajo
tako kralji in kraljice
kot preprosti ljudje,
čarovnice, pastirji,
mačehe in sirote,
potepuhi, kovači in
mlinarji, čevljarji
in vrsta drugih
obrtnikov.**

**V pravljicah se
na simbolni ravni
odvija boj med
dobrim in zlim.**

**Otrok se s
pravljničnim junakom
poistoveti, z njim
se prebije skozi
preizkušnje in
trpljenje in z njim
tudi zmaga.**

vzkliko in obrodilo. To je bilo ajdovo zrno in ajdo slovenski kmetje gojijo še danes.

V našem pripovednem izročilu nastopajo tako kralji in kraljice kot preprosti ljudje, čarovnice, pastirji, mačehe in sirote, potepuhi, kovači in mlinarji, čevljarji in vrsta drugih obrtnikov. Pogosto so junaki teh zgodb stari ljudje, dedek in babica, starka, reveži, posebneži, deseti brat ali desetnica, berači. Cenjene so lastnosti, kot so vztrajnost, pogum, dobrotu in usmiljenje, delavnost, skrbnost, ljubezen, pa tudi prebrisanost, zvižčnost in humor.

Nadnaravne moči imajo lahko različna bitja, tudi živali in rastline, duhovi ali razni predmeti, na primer čarobni prstan. Med živalmi najdemo zajca, medveda, lisico, zlato ptico, petelina, osla, konja. Posebno mesto imajo kače, kačja kraljica, bela kača s kronico. Če pravljčni junak lepo ravna z njimi, mu živali vedno priskočijo na pomoč. Če imaš na kresno noč v žepu praprotno seme, celo slišiš in razumeš živalsko govorico. Leska, jabolko ali oreh imajo prav tako posebno moč. Čudežna števila so tri, sedem in dvanajst, značilne barve pa bela, črna in zelena. Pogoste so tudi pomanjševalnice. Arhaični motivi se lahko prepletajo s kasnejšimi krščanskimi. Divje žene in divji možje, velikani, ajdi, vile, palčki in škrati, duše otrok, vedomci, rojenice in sojenice, mora, škopnik, psoglavci in volkodlaki so ostanke iz daljne preteklosti. V legendah pa nastopajo Marija, Kristus, sveti Peter, Salomon in njegova sestra Šembilja.

POMEN PRAVLJIC ZA VZGOJO OTROK

Pravijo, da so pravljice pri vseh narodih najlepša umetnost. So zakladi ljudske modrosti, iznajdljivosti in duhovitosti. Po nastanku in izvoru so ena najstarejših oblik besedne umetnosti. Priljubljene so bile v vseh časih in pri vseh narodih. Ohranjali in predajali so jih posebno nadarjeni ljudje, pravljničarji. »Z njihovo pomočjo so ljudje že od nekdaj, najprej ustno, potem pa tudi s knjigo, učili otroke slikovitega gledanja, pametnega mišljenja, lepega izražanja« je o pravljicah zapisal makedonski pisatelj Duško Nanevski (1983, str. 6).

Alenka Goljevšček (2003, str. 41–43) piše, da nas pravljice učijo umetnosti življenja, pogum-

nega sprejemanja življenjskih preizkušenj in spopadanja z izzivi. »[Š]ele ko smo vrženi iz znanega in varnega, ko smo postavljeni pred preizkušnje, se lahko izkaže, kaj smo, kakšni smo in koliko smo vredni /.../ priporočajo nam, naj živimo budno in naj se iz svojega življenja nenehno tudi učimo.« Zato svetuje, da se pravljicam »približamo z odprtimi očmi in ušesi«.

Med slovenskimi pedagogi, ki pišejo o pravljicah, je morda najbolj znana dr. Zdenka Zalokar Divjak. O vzgojnem pomenu pravljice piše predvsem v delih *Brez pravljice ni otroštva*, *Vzgajati z ljubeznijo*, *Vzgoja je ... ni znanost in Vzgoja za smisel življenja*.

Svoja pojmovanja o vzgojnem pomenu pravljice utemeljuje z njihovo sporočilnostjo. V pravljicah se na simbolni ravni odvija boj med dobrim in zlim. Zlo v pravljicah po navadi simbolizira zmaj, čarovnica, hudobna mačeha, vendar zla oseba vedno izgubi in je kaznovana, junak pa je za svoje napore poplačan. Otrok se s pravljničnim junakom poistoveti, z njim se prebije skozi preizkušnje in trpljenje in z njim tudi zmaga. Pravljice pa ne sporočajo samo, kaj človek sme in česa ne sme, ampak tudi kaj zna in kaj zmore, saj se v njih junak vedno reši, pa naj bo to na čudežen način ali s pomočjo lastne pridnosti, iznajdljivosti ali duhovitosti. Zdenka Zalokar Divjak (1998, str. 68) pravi, da »otrok v pravljici spoznava posledice neustreznega ravnanja in se nauči odločati po svoji presoji in premisleku. Preko pravljice spozna, da življenje ni vedno lahko in da se mora za marsikatero dobrino potruditi.«

Slika 2: Uživanje ob poslušanju pravljic

Šolo v naravi, šolske izlete, razne krožke (na primer literarne) in zunajšolske dejavnosti lahko prav tako popestrimo s spoznavanjem pripovednega izročila posameznih krajev.

Številni strokovnjaki opozarjajo, da naše vzgojno-varstvene ustanove in šole posvečajo preveliko pozornost intelektualnemu razvoju, premalo pa jih skrbi negovanje in razvoj otrokovih čustev.

V pravljičah otrok spozna smisel osebnih drž in vrednot, kot so: pravica, dobrota, ljubezen, nesebičnost, pogum, delavnost, prizadevnost, vztrajnost, modrost, poštenost, resnicoljubnost, iskrenost, obvladovanje samega sebe.

Dr. Metka Kordigel Aberšek in mag. Tilka Jamnik (1999) v prispevku *Književna vzgoja v vrtcu ali česa naj se o književnosti naučijo otroci v otroškem vrtcu* zelo kritično razmišljata o današnjih otroških vrtcih. Že v uvodu povesta, da vrtci niso več hiše, kjer odrasle osebe otroke varujejo, ampak vzgojno-varstvene ustanove, kjer se izvaja vzgojno-izobraževalni program. Sodobna civilizacija naj bi namreč postala tako zapletena in preživetje v njej bi naj zahtevalo toliko znanja, da si nove generacije otrok preprosto ne morejo več privoščiti dolgega brezskrbnega otroštva.

Otroci se tako že v vrtcu učijo osnov naravoslovja in družboslovja, pripravljajo se na opismenjevanje, kmalu pa naj bi se od njih zahtevalo že znanje računalništva. Tudi igra ni več, kar je bila, saj jim odrasli ponujajo didaktične igrače, »da ne bi otroci po nepotrebnem tratili dragocenega časa«. Pragmatizem k storilnosti naravnane sodobnega človeka tako vdira že v vrtce. In vendar je za človeka bistvena njegova ustvarjalnost, domišljija, spontanost, radovednost, zato so tako pomembni sproščena otroška igra, risanje, ples, izmišljanje lastnih in poslušanje tujih zgodb (Kordigel Aberšek in Jamnik, 1999).

Številni strokovnjaki opozarjajo, da naše vzgojno-varstvene ustanove in šole posvečajo preveliko pozornost intelektualnemu razvoju, premalo pa jih skrbi negovanje in razvoj otrokovih čustev. Med njimi je tudi psihologinja Alenka Rebula Tuta (1999, str. 23), ki piše takole: »Jezik umetnosti zbližuje svet odraslih in otrok. Vsako izražanje, pri katerem so v ospredju čutila in čustva, sanje, domišljija, nedoumljivo in skrivnostno, je most med svetom malih in velikih. Lirika, magični realizem v prozi, svet pravljič in duhovnega izročila ljudstev so velika zakladnica spoznanj o otroškem v človeku in o človeškem v otroku.«

PRAVLJICE V ŠOLI

Nisem učiteljica niti profesorica. Moje izkušnje s poučevanjem so omejene. V nadaljevanju se opiram na literaturo, ki sem jo prebirala pri pisanju diplomske in magistrske naloge s področja ustne

zgodovine in zbiranja življenjskih zgodb, pa tudi na osebne in izkušnje drugih ljudi.

Dr. Marija Stanonik je med drugim izdala tudi priročnik *Slovstvena folklor v domačem okolju*. V njih podaja napotke za zbiranje in zapisovanje pripovednega izročila. Menim, da je knjiga odličen pripomoček za delo pri izbirnem predmetu etnologija, prav tako je uporaben pri drugih obveznih in izbirnih predmetih. Dopolnjuje lahko pouk zgodovine, geografije, slovenščine ali tujih jezikov. Pri geografiji lahko profesorji in učenci posežejo tudi po knjigi Irene Cerar *Pravljične poti po Sloveniji*.

Šolo v naravi, šolske izlete, razne krožke (na primer literarne) in zunajšolske dejavnosti lahko prav tako popestrimo s spoznavanjem pripovednega izročila posameznih krajev. Pripovedno izročilo morda najprej srečamo doma ali v širši družini. V svojem kraju lahko učenci poiščejo in navežejo stike s starejšimi ljudmi, zabeležijo njihove spomine in povprašajo tudi po zgodbah iz ljudskega izročila. Tudi obisk doma za starejše občane je lahko priložnost za spoznavanje preteklosti in našega izročila. V marsikateri slovenski osnovni šoli so pobudo za zbiranje dali učitelji, na primer pisatelj Marjan Tomšič v OŠ Gračišče v slovenski Istri. Gradivo, ki so ga zbrali njegovi učenci, je izšlo v knjigah *Noč je moja, dan je tvoj* in *Glavo gor, uha dol*. S projekti zbiranja pripovednega ali spominskega gradiva (tudi anekdote spadajo v slovstveno folkloro) ohranjamo izročilo posameznih regij. Učenci se lahko tudi sami preizkusijo v pripovedovanju. Za osnovo lahko vzamejo zgodbo iz izročila in ji dodajo nove dogodke ali svoje izkušnje in tako v praksi spoznajo, kako so zgodbe nastajale in vedno znova nastajajo. Lahko se lotijo tudi medkulturnih projektov, spoznajo zgodbe sošolcev, ki prihajajo iz drugih krajev ali čisto drugačnega kulturnega okolja, poiščejo razlike, podobnosti in stične točke. Zgodbe iz ljudskega izročila so lahko tudi orodje za ravnanje z osebnimi izkušnjami, tudi težkimi in bolečimi. Z močjo pripovedne umetnosti lahko spregovorimo tudi o izkušnjah naroda, pa naj bo to vojna, naravne nesreče ali bolezni, kot je sedanja pandemija. Podobni projekti zbiranja gradiva povezujejo učence, učitelje in pripovedovalce zgodb ali spominov. Zbrano gradivo lahko

Slika 3: Ustvarjanje ob pripovedovanju pravljic

predstavijo v šolskem časopisu, knjigi, v obliki nastopa, recitala ali gledališke predstave, radijske oddaje ali filma, fotografske in dokumentarne razstave. Tako ohranjajo spomine in izročilo živo, povezujejo pa se tudi z občinstvom (poslušalci, gledalci).

SKLEP

Slovenci imamo dolgo zgodovino zbiranja in zapisovanja pripovednega izročila. Tudi naši prvi pisatelji so snov za svoja dela črpali iz gradiva, ki so ga zbrali. Zbiranje, zapisovanje in publiciranje slovstvene folklorne se nadaljuje vse v današnji čas. Čeprav je umetnost pripovedovanja doma pri vseh narodih, ima vsako izročilo svoje posebnosti, tako tudi naše. S spoznavanjem tega izročila se približamo naši preteklosti, življenju, čutenju in verovanju naših prednikov. Spoznamo, kako tesno so bili povezani z naravo, kako so dojemali pokrajino in jo vpletali v svoje zgodbe. Vidimo tudi, katere značajske lastnosti so cenili in kako močno so verjeli, da dobrota vedno zmaga. ●

Viri in literatura

- Bolhar, A. (1981). *Slovenske narodne pripovedke*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Erlic, Š. (2016). *Sodobno pripovedovanje folklornih pripovedi v slovenskem prostoru*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Goljevšček, A. (1991). *Pravljice, kaj ste?* Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Jurčič, J. (1967). *Spomini na deda in druge zgodbe*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kelemina, J. (1997). *Bajke in pripovedke slovenskega ljudstva*. Bilje: Založništvo Humar.
- Kordigel Aberšek, M., Jamnik, T. (1999). *Književna vzgoja v vrtcu*. Ljubljana: DZS.
- Kropej, M. (1995). *Pravljica in stvarnost*. Ljubljana: ZRC SAZU.
- Matičeto, M. (1957). Ljudska proza. V: L. Legiša (ur.): *Zgodovina slovenskega slovstva* (str. 129–134). Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Nanevski, D. (1983). *Vilinski konjič*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Novak, V. (1960). *Slovenska ljudska kultura*. Ljubljana: DZS.
- Povasnica, M. (2001). *Pravce iz Benečije*. Čedad: Zadruga Novi Matajur.
- Radešček, R. (1983). *Slovenske legende*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Rebula, A. (2016). *Globine, ki so nas rodile*. Celovec: Mohorjeva.
- Stanonik, M. (1993). *Slovstvena folklor v domačem okolju*. Ljubljana: Zavod RS za šolstvo in šport.
- Stanonik, M. (1999). *Slovenska slovstvena folklor*. Ljubljana: DZS.
- Stanonik, M. (2009). *Zgodovina slovenske slovstvene folklor: od srednjega veka do sodobnosti*. Ljubljana: Slovenska matica.
- Svetina, J. (1999). *Duhovna govorica pravljic*. Branik: Abram.
- Šircelj, M., Kobe, M., Gerlovič, A. (1972). *Ura pravljic*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Štefan, A. (1999). *Folklorno pripovedovanje kot prepletanje izročila in osebne ustvarjalnosti*. Magistrsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta.
- Valvasor, J. V. (1977). *Slava vojvodine Kranjske z zgodovinsko-topografskim opisom*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Zalokar Divjak, Z. (1998). *Vzgoja za smisel življenja*. Ljubljana: Educy.
- Zalokar Divjak, Z. (2000). *Vzgajati z ljubeznijo*. Krško: Gora.
- Zalokar Divjak, Z. (2002). *Brez pravljice ni otroštva*. Krško: Gora.
- Zbirka GLASOVI. Ljubljana: Kmečki glas.
- Zbirka ZAKLADNICA SLOVENSKE PRIPOVEDI. Radovljica: Didakta.

MAG. ŠPELA PAHOR, univ. dipl. etnologinja in kulturna antropologinja, magistrica znanosti s področja slovenske etnologije.

Naslov: Mestna knjižnica Izola, Ulica Osvobodilne fronte 15, Izola 6330

E-naslov: spela.pahor@guest.arnes.si